

- str. 288. stoji: »ELLINGER K., Deuterocesaja«, a treba: »ELLIGER K., Deuterocesaja«
- str. 288. stoji: »FORSTER ... Insbruck – Wien«, a treba: »Innsbruck – Wien«
- str. 291. stoji: »JÖCKEN P. ... mit einer einigen Beurteilung«, a treba »mit einer eigenen Beurteilung«
- str. 293. stoji »MARTIN AC-HARD ... Roma 1987., Roma 1987., 35-54«, treba izbaciti prvi »Roma 1987.«
- str. 296. stoji: »Die Apokalyptik in Ihrem...«, a treba: »Die Apokalyptik in ihrem...«
- str. 302. stoji: »TRE Theologisches Realenzyklopädie«, a treba: »TRE Theologische Realenzyklopädie«.

Karlo Višaticki

Ivica ŽIŽIĆ

*Nedjelja. Blagdanski etos
u vjeri i životu katolika.*

Kulturno-antropološko istraživanje

- Glas Koncila, Zagreb, 2015., 572 str.

Pitanje nedjelje u posljednje je vrijeme posebni izazov za javno sučeljavanje uvjerenja i vrjednota, kao i za ukazivanje na probleme s kojima se čovjek susreće u kulturi nedjelje kao radnoga dana. Rasprave, napetosti, obrambeni stavovi i debakli oko neradne nedjelje najčešće se povezuju s vrijednosnim bistrenjem prava radnika, čovjekove

potrebe za obiteljskim zajedništvom i nužnosti tjednoga odmora. No, unatoč javnim raspravama o nedjelji, u hrvatskom javnom diskursu nije se dovoljno oblikovala cjelovita osobna iskaznica nedjelje. Nije uopće jasno koja je to teološko-antropološka važnost nedjelje koja uključuje i nadilazi (obiteljski) odmor, sport i boravak u prirodi. Ta nejasnoća otkriva nedjelju ranjenu ozbiljnim procesima koji su doveli do ishlapljivanja *blagdanske svečanosti* nedjelje bez koje taj dan pred našim očima postaje *terra incognita*, 'zemlja' bez značenja s kojom u konačnici ne znamo što bismo.

Srećom, uvijek ima onih koji žele i mogu plivati protiv struje nedorečene i slabe misli. Jedan je od njih svakako i splitski teolog i kulturni antropolog Ivica Žižić. U izdanju Glasa Koncila u svibnju 2015. godine objavio je svoju, po našem sudu u Hrvatskoj još uvijek nedovoljno zapaženu, studiju o nedjelji. Knjiga sadrži 572 stranice i strukturirana je u četirima međusobno jasno povezanim poglavljima, od kojih je svako obrađeno u četirima tematskim krugovima. Tvrdo je ukoričena, opremljena popisom korištene literature, kazalom imena i bilješkom o autoru te obogaćena predgovorom prof. dr. sc. Gorana Pavela Šanteka sa zagrebačkoga Filozofskog fakulteta. Ovdje ćemo prikazati nosive konstrukcije i sadržajna uporišta pojedinih dijelova studije kojima autor želi graditi što cjelovitiju ontologiju kulturno-antropološkoga razumijevanja nedjelje u onome što ona uistinu jest i uvijek treba biti.

Prvo, uvodno poglavlje donosi teorijski okvir autorova istraživanja. Riječ je o pripremi pogleda na nedjelju sa stajališta slojevite kulturno-antropološke refleksije o blagdanu. Zahtjevnju i nerijetko složenu građu Žižić je uspio sažeti i predstaviti u četirima koracima. Prvo se ispituju blagdani u povijesti religija pri čemu se može primijetiti da se u situaciji modernoga potisnuća blagdana on javlja kao važna znanstvena tema, osobito u sociologiji, etnologiji i folkloristici. U tim prikazima autor trezveno pokazuje da inflacija govora o blagdanima nije imuna na redukcije, dvoznačnosti, podređivanje kulturnim logikama i predrasudama, što u konačnici opet doprinosi relativiziranju blagdana. U drugom se koraku razotkriva osnovna intonacija i teorijska osnova toga djela koju Žižić naziva *blagdanski etos*. Tom originalnom kategorijom pokriva se sveukupni način življenja blagdana, a autor ju definira kao »način ritualne, etičke, egzistencijalne izgradnje blagdanske vremenitosti. On izražava sveukupnost egzistencijalnih stanja i stavova, koji zajedno s određenim standardiziranim obvezatnim društvenim praksama kao što je obred, počinak i drugi simbolički postupci, izgrađuju svijet blagdanskog života. Blagdanski etos predstavlja temporalno križište društvenosti, pobuđenih emocija i sustava vrijednosti koje pripadnici jedne religijske tradicije dijele među sobom. U tom pogledu blagdanski etos se nalaže kao razlikovni faktor u kojem se održava nedjelja u svojem religijskom identitetu svetoga vremena.« (str. 31.)

Nedjelja je, stoga, za katolike »prvotni kršćanski blagdan« (SC, br. 106), odnosno »prvotno izdanje katoličkog blagdanskog etosa« (str. 73.). Treći korak obuhvaća prikaz blagdana u filozofskoj i teološkoj raspravi. Opet dokumentirajući povećano filozofsko zanimanje za blagdane uvjetovano njihovim potisnućem iz društvene prakse, jasno se otkriva stanjena hermeneutika blagdana u filozofskom diskursu (blagdani kao svjetovna slobodna vremena koja se »doduše organiziraju oko velikih religijskih blagdana, ali se ne formiraju u skladu s normativnim religijskim sadržajima«, str. 45.). S druge strane, blagdani u teologiji sve jasnije postaju izvor spoznaje i pravo teološko mjesto, ali i svjesnija prilika za dijalog s drugim znanstvenim poljima. U četvrtom je koraku uvodnoga poglavlja predstavljena etnografija i fenomenologija blagdanskoga stanja, odnosno sve ono što se odnosi na kvalitativni opis blagdana kao pojave. Ovdje je protumačen metodološki koncept korišten pri terenskom istraživanju za potrebe te studije. Riječ je o istraživanju blagdana *iznutra* zbog spoznaje i uvjerenja da blagdan može istinski i cjelovito razumjeti samo onaj tko ga slavi, tko postaje dijelom blagdanskoga etosa.

Autor se u drugom poglavlju upušta u nimalo lak zadatak prikaza i razumijevanja ključnoga u kulturnoj povijesti nedjelje. Iako je riječ o presjeku, Žižiću je stalo da čitatelju ponudi što jasniju povijesnu sliku nedjelje donoseći brojne relevantne teološke, tradicijske

i etičke izvore koje opet analizira u četirima krugovima. U prvom od njih promatra se subota/nedjelja u hebrejsko-kršćanskoj tradiciji. Subota je u hebrejskoj tradiciji sjećanje na stvaranje i slavljenje saveza kojima se čuva identitet naroda i »štiti vrijeme da se ne raspadne na puke dane.« (str. 91.) Novi zavjet subotu čisti od legalizma i formalizma te ju objavljuje ispunjenu u Isusu Kristu, čijim uskrsnućem je dana *novost* danu Gospodnjem, nedjelji, kao *prvom* (ili *osmom*) danu u kojem se učvršćuje (euharistijski) identitet zajednice Kristovih učenika sudjelovanjem na utemeljiteljskom kristološkom događaju. Već i u ranokršćanskoj zajednici postoji posve jasna svijest da je nedjelja sinonim za kršćanski identitet. Posebno je to zorno posvjedočeno u opisu mučeništva kršćana iz Abitene u IV. st. i njihovim riječima: »Bez nedjelje ne možemo živjeti.« U drugom krugu autor prikazuje slabljenje liturgijske naravi nedjelje u procesu rasta javne uloge i institucionaliziranja kršćanstva u Rimskome Carstvu. Već od IV. st. vidljiva je »'subotizacija' nedjelje« (str. 154.), tj. shvaćanje nedjelje ponajprije kao počinka kroz prizmu židovske predaje o suboti. Treći krug prati prijelaz u srednji vijek koji je, prema autoru, donio sputavanje blagdanske crkvene prakse slabljenjem suodnosa između euharistije i zajednice (*altaristi*), a time i euharistije i blagdana (pasivno sudjelovanje). Obvezatnost rimske liturgije motivirana subotnjom zapovijedi te monaška raspodjela vremena na radno, privatno i molitveno vrijeme dali

su trajni pečat arhitekturi nedjelje. Četvrti krug zahvaća prijelaz u novo doba označeno velikim proturječjem, borba protiv religije postala je borba za svjetovnu religioznost. Budući da se Francuskom revolucijom nije uspjela srušiti nedjelja, ona je razjašnjena kao dan odmora. U to vrijeme crkveni govor o nedjelji bio je većinom apologetski, a svetkovanje nedjelje bilo je znak odatosti Crkvi. No broj vjernika u crkvama počinje opadati, te će to potaknuti teologe (Casel, Guardini i dr.) da iznova i bolje promisle o razlozima odbacivanja i/li prihvaćanja blagdana. Linearnim čitanjem i tumačenjem nedjelje u smislu njezine kulturne povijesti autor je tim poglavljem priskrbio antropološku podlogu za razumijevanje blagdanskoga etosa u njegovoj prošlosti i sadašnjosti, ali i budućnosti.

Treće poglavlje treba sagledati kao svojevrsni zaplet djela u kojem se sučeljava blagdanski etos s izazovima moderniteta te rastvaraju složeni procesi čije su duboke kulturološke reperkusije navijestile krizu nedjelje. Ona se ogleda u četirima zaokretima. Prepoznatljiva je u *ideološkoj* metamorfozi blagdana prenošenjem svetoga u profano (izvornoga u ideološko, blagdanskoga slavlja u blagdansko izdanje razuzdanosti i *feštanja*), što je posebno vidljivo u režimskim diktaturama. *Industrijskom revolucijom* pokrenut je prijelaz religioznoga u svjetovni blagdan, praznik, golo slobodno vrijeme od rada i skupljanja nove snage za njega, ubrzo okupano nedjeljnom neurozom (Frankl) zbog dosade i očaja

nastalih uslijed neispunjavanja nadi položenih u praznike. *Potrošački* zaokret nedjelju određuje isključivo kao potrošački blagdan, a konsumerizam kao svjetovnu religiju (svetkovanje je kupovanje, a trgovački centri nove katedrale koje osmišljeno odgovaraju na čežnju za izgubljenom cjelovitošću koju je nekoć davala religija). *Sekularizacijski* obrat uvjetuje posvemašnje opadanje blagdanskoga života u Crkvi, a u tom se lako združuje s posljedicama prethodnoga obrata (*potrošačka sekularizacija* kao inačica zamjenske religioznosti u kojoj je »došlo do izvrtanja načela blagdana: ne obred nego kupovanje, ne zajednica nego pojedinac, ne počinak nego djelovanje«, str. 284.). Tako se kriza blagdana rastvorila kao kriza čovještva. Bez tih uvida koji potvrđuju da čovjek ne može živjeti bez blagdana, pa makar tražio *polublagdane*, nije moguće razumjeti nedjelju u svome modernom stanju te s tim povezanim oblicima i sadržajima vjerskoga života. No ostajući samo na krizi blagdana, lako se može stvoriti privid pesimizma koji gura u ideološko ratovanje. Ista logika dovodi do necjelovitosti i nedosljednosti teološkoga stava o smislu i načinu slavlja kršćanske nedjelje. Glasovi se Crkve artikuliraju svjetovnim kategorijama i većinski na etičkom polju, bez duhovnih, liturgijskih i eklezijalnih vrijednosti. Te su vrijednosti nužne da se nedjelja ne shvati samo kao društvena pojava, što se onda lako može protumačiti kao nesigurnost crkvenih institucija spram identiteta nedjelje, ali i kao njihov ideološki pokušaj stjecanja društvene moći.

Primjer nesnalaženja s religijskom istinom blagdana nalazimo i u nekim dokumentima HBK-a (str. 309. – 315.), dok u suvremenom katoličkom nauku, osobito II. vatikanskom koncilu, kao i u modernoj teološkoj misli naš autor nalazi goleme resurse za razumijevanje i izricanje nedjelje kao teološke veličine i blagdanske forme kršćanske vjere (str. 315. – 335.). Unatoč krizi i nesnalaženjima Žižić se ne umara ukazivati da je ono što je istinski mjerodavno upravo iskustvo svetkovanja nedjelje. Ona će *uvijek* ostati religiozno iskustvo i značenje proizašlo iz toga iskustva, odnosno *istinskoga i cjelovitoga* slavlja nedjelje, makar živjelo na okrajcima društvenoga života.

To će plauzibilno i dokazati u novom pristupu blagdanskome etosu kojega razvija u posljednjem poglavlju. U njemu će čitatelj lako uočiti Žižićevu posebnu umjetnost etnološke i antropološke interpretacije nedjelje kojom piše najdragocjenije stranice svoje studije. Zato je to poglavlje, naslovljeno *Živjeti nedjelju – blagdanski etos u katoličkoj religioznosti*, središnje poglavlje knjige. Ono za naše prilike predstavlja jedinstvenu obradu kulture nedjelje na temelju terenskoga istraživanja (sudjelovanje s promatranjem i otvoreno intervjuiranje), koje je autor proveo tijekom 'običnih' nedjelja u urbanom kontekstu Župe sv. Ivana Krstitelja u Splitu. Nakon što je odredio metodologiju i istraživačko polje, u sljedećem koraku autor donosi etno-antropološko tumačenje nedjeljnoga blagdanskog etosa u tri-

ma analitičkim okvirima. Prvi nedjelju promatra kao sveti dan čiji je predmet svetkovanje i očitovanje pashalnoga otajstva Isusa Krista. Tim soteriološkim događajima vjernici posvećuju (i ritmiziraju) svoje vrijeme, a nedjelja biva određena kao nosiva strukturalno-stvaralačka jedinica liturgijske godine. »Nedjelja je za kršćane sveti dan jer se u njoj predaju vjerovane istine (dogme) i mjerodavna tumačenja (predaja) te zato jer se to vrijeme živi ritualno (dužnost sudjelovanja u euharistijskom slavlju), molitveno (kroz osobnu molitvu i pobožnost), eklezijalno (kroz susret sa zajednicom vjernika), društveno (susret s drugima kroz obiteljski i društveni život) i etički (uzdržavanje od poslova, počinak i vršenje dobrih djela).« (str. 523.) Za drugi okvir izabran je matični obredni proces nedjelje, euharistija. Ona je ključ nedjelje i blagdanskoga života uopće. Katolici slave nedjelju vjerujući da u euharistiji susreću uskrsloga Krista i da se u njoj uprisutnjuje Kristovo spasenjsko djelo (memorija svetih početaka i rast prema eshatološkom dovršenju). Po obredu nedjeljne euharistije prijanja se Kristu i Crkvi (zato je hotimični izostanak s nje težak grijeh). Po istom obredu započinje transformacijsko pretakanje blagdanskoga svetkovanja na blagdansko ozračje i na identitet vjernika, na njihovo *biti i pripadati* (svijest, stil življenja, poimanje zajedništva, vremena i tijela, moralni stavovi, odijevanje i blagovanje, te druga tipična mjesta beskorisnih radnji blagdanskoga karaktera poput igre, plesa, kafića, sportskih natjecanja, pa čak

i šetnji koju Žižić ne propušta uočiti i izvrsno opisati kao »simbolički postupak blagdanskog obilježavanja prostora koji su inače profani, funkcionalni, svakodnevnici«, (str. 478.). Treći je analitički okvir autorove kulturno-antropološke analize ispitivanje blagdanskoga stanja i nedjeljnoga počinka kao temeljnoga stava izgradnje blagdanskoga ozračja. Počinak, kao način bivanja drukčijim, za katolike ne predstavlja odmor za rad, nego je izraz slavljenja nedjelje kao svetoga dana i način njihova posvećenja, prostor *oduljivanja* blagdanske svečanosti. U počinku katolici izlaze iz sebe da bi bili drukčiji, a istodobno se vraćaju sebi da bi se otkrili u autentičnosti svoga identiteta. U tom kretanju katolici ne samo da izražavaju nego sve, i sebe i svijet oko sebe, tumače u svjetlu blagdanskoga događaja i otkrivaju kakvi bi oni uistinu trebali biti. Također, u tom se kretanju uočava težnja blagdanskoga etosa da s društvene prijede na osobnu razinu i da se nedjelja ozbilji u svagdanu, sve u svjetlu načela Božjega utjelovljenja u kojem je sveto i svjetovno postalo sjedinjeno, a ne pomiješano. Binom između blagdana i svagdana zato je za Žižića više konstruktivan nego oponirajući. Posljednje stranice toga poglavlja posvećene su poetici blagdanskoga svetkovanja, odnosno uspjelom pokušaju tumačenja ideje identiteta u svjetlu nedjelje. Ovakvo istraživanje treba označiti kao posebne pozornosti vrijedan pothvat prožimanja blagdanskoga i identitetskoga. Katolici slaveći nedjelju, uranjajući i ozbiljujući njezin blagdanski etos, ne mogu ne otkrivati,

utemeljivati i izgrađivati (*ići u Crkvu*) svoj identitet u svjetlu onoga što čine nedjeljama. Pridružuju se svetom, utjelovljenom u Isusu Kristu, te u svjetlu njegove svete drugosti i sami postaju drukčijima, svetima. Zbog toga se katolici prepoznaju po nedjelji, ali istovremeno u toj nedjelji njihov identitet uvijek iznova stvaralački započinje. Za autora je jasno da su katolici istodobno subjekt i objekt same nedjelje koja »upravlja katoličkim identitetom.« (str. 508.) Cijeli taj itinerarij isprepleten je provjerenim teorijskim koncepcijama (npr. koncept izvedbe V. Turnera) i rezultatima spomenutoga istraživanja. Ono je bilo ispitivanje *izvana* (etsko), ali ponajviše *iznutra* (emsko), što čitatelju osigurava realistične zaključke o stvarno događajućoj nedjelji u katoličkoj religioznosti jedne zajednice, a u kojima se zrcale izvedbe, obrasci, djelovanje, stavovi i iskustva koja obilježavaju (ili bi trebala obilježavati) katoličku nedjelju.

Ivica Žižić svojom je studijom o nedjelji kvalificirano pokazao značenje blagdana za čovjeka i značenje nedjelje za katolike, koje se ipak netaknuto čuva u obilju iskustva pojedinaca i zajednica koje nedjelju žive kao žarište svoga identiteta i uopće identiteta čovjeka kao *blagdanskoga bića*. Duh i sadržaj Žižićeva originalna koncepta *blagdanskoga etosa* vraća nas spoznaji da govor

o nedjelji nije govor tek o jednoj čovjekovoj dimenziji, nego je upravo cjelovit govor o čovjeku, o nama samima. Ontologija razumijevanja nedjelje uvijek je ontologija razumijevanja samih sebe. Idući prema tome cilju, otkrivajući društveni i kulturni svijet nedjelje, Žižićeva znanstvena naracija nije mogla ne dodirnuti i brojne slojevite probleme koji prate blagdane. U tom se pothvatu autor posve odrekao uloge ideološkoga suparnika, pokazujući zrelost u odgovornosti prema znanstvenom radu kojega je napisao kao kulturni antropolog, religiozan čovjek, vjernik, svećenik i teolog. Štoviše, sve to uzeto zajedno i uosobljeno, doprinijelo je Žižićevu umijeću da *nedjelju proučava u nedjeljama*, što njegovu antropologiju kršćanske nedjelje postavlja na mjerodavnu razinu koja postaje referentna točka za sve zainteresirane. Takva mjerodavnost najveća je posebnost te studije, koja nam je predana u vrijeme, prema mnogima, nove čežnje za istinskim otkrivanjem i življenjem blagdana. Mislimo i spoznajama koje je začeo i razvio u svojim blagdanima i svagdanima, autor je dao jedinstven znanstveni doprinos da se ljudi našega vremena iz neuroze *polublagnana* lakše vrata u blagdansku svečanost i nedjeljno ozračje te svoj identitet svjesnije ukorijene u bogatstvu *blagdanskoga egzistencijala*.

Boris Vulić